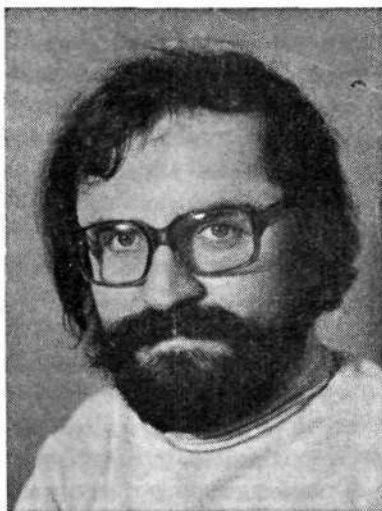

Mate
Dolenc

Portugalec

Nad goščavo so se spreletavali ptiči, risali svoje večne kroge in vijuge v nebo, sedali na vrhnje veje dreves in spet vzletali — medtem ko sem sedel na starem lesenem stolu pred svojo hišo iz železa in se gugal na zadnjih dveh nogah stola kot zdolgočasen šolar — kadil sem marlboro iz originalne škatlice, puhal dim v težko, zajebano atmosfero, poslušal brenčanje komarjev, ki so poskušali pristati na moji s

smrdljivo kremo namazani koži, da bi mi pili kri, pa so si zmerom znova premislili, ker je bila to ravno krema proti komarjem in še pomagala je; čakal sem, da se kaj zgodi, in polagal velike upe na ptice, ki so krožile v zraku, v bistvu sem jim želel nesrečo, da bi prišel nadnje velik orel, ki bi si utrl pot v jato skozi njihovo prestrašeno pernato frfotanje in zgrabil eno od njih, ji zapičil kremplje v telo in si jo odnesel v mir kakšne nedostopne pečine ali krošnje drevesa, da jo raztrga in kos za kosom orlovsko pohlepno použije. Toda ptice so se mirno spreletavale in sedale na vrhnje veje dreves, ki so bila v tem letnem času suha in so preklasto razširjala svoje roke po nebesu in jih nastavljala ptičem, da so sedali nanje; in ko so pristali, so obmirovali in se spremenili v smešne, pokončne silhete, kot bi jih narisal s tušem na osivelo nebo. Mislim, da so bile neke vrste črne čaplje. Potem je priplul orel, čisto zares, tako kot sem si želel, a plul je s široko razprostrtimi krili nad njimi, se za nekaj trenutkov pomešal mednje, kot bi hotel primerjati svojo veličino z njihovo in jih preletel, ne da bi bil izpolnil mojo hudobno željo.

Kdaj se je pravzaprav začelo to sranje? Menda v trenutku, ko sem podpisal pogodbo za delo v tej zanikrni goščavi oziroma tedaj ko je pogodbo podpisalo moje podjetje, ali da se izrazim v modernem, VALJDA obveznem jeziku, moja organizacija združenega dela, TOZD vodni filtri in ventili — jaz pa sem v želji, da zaslužim malo trdne valute, vsem drugim podpisom dodal še svojega in se že teden dni pozneje vkrcal na letalo, ki ga po naključju nihče ni ugrabil, čeprav bi ga lahko tako kot kateregakoli drugega in bi bilo za to na voljo prav toliko političnih, ekonomskih ali psihiatričnih razlogov kot pri katerikoli drugi ugrabitvi. Od tedaj sta minili

dve leti, v katerih sem bil samo enkrat doma — in na koncu sem se znašel na robu nekakšne afriške gmajne, namazan s kremo proti komarjem, gugal sem se na starem stolu iz neke zapuščene portugalske šole, kadil in nisem imel nobenega dela več. Zlasti zadnje tedne sem veliko kadil, tako da mi je piskalo iz pljuč, če sem ležal na hrbtu — in s tega mesta na robu stanovanjskega kontejnerja sem gledal zmerom v isto smer, v sliko, ki so jo še najbolj pestrili ptiči, pa še oni so se gibali zmerom v istih krogih, kot bi jim jih kdo predpisal in vrisal v nebo. Gledal sem motno, počasno reko Cuanzo z vsem pripadajočim rastlinjem; betonsko hišo, podobno veliki kocki s praznimi okni, brez šip in polknic, v kateri so stanovali trije rečni čuvaji z ženami, šestnajstimi otroki in krdelom črnih prašičev; in neke med to hišo in reko, sad svojega dela in razlog našega bivanja v tem odročnem kraju — stavbo, podobno večjemu transformatorju, v kateri je bila vodna črpalka s filtri za prečiščevanje reke in od nje speljane cevi za vodovod, ki smo ga potegnili do naselij več sto kilometrov okrog. Najbolj pomembno naselje se je imenovalo Catete. Tam se je rodil pokojni predsednik in tam bo vse skupaj slavnostno odprl novi predsednik, pri tem bomo morali biti zraven, če nam je to všeč ali ne. Oblasti so nam po zadnjem (in v mojem primeru edinem) obisku domovine vzele potne liste, zaradi »formalnosti« — in čeprav smo končali delo tri mesece pred rokom, ali pa prav zato, nam jih niso dali nazaj, da bi lahko odšli. Naš črni vodja Da Silva nikakor ni hotel priznati, da je delo končano, saj je v tej deželi prepovedano karkoli narediti v roku, kaj šele pred njim; vse, kar se da, in to je vse — je treba storiti in dokončati čim pozneje in biti pri tem čim bolj pameten; in čeprav mogoče uradno to ni res, je praksa v moji dveletni tukajšnji karieri pokazala, da je človek toliko bolj zaslužen za domovino in stvar, kolikor pozneje nekaj stori, in prav na vrhu sistema so tisti, ki najmanjšo stvar naredijo najpozneje, to so tisti, ki udarjajo pečate. Menda bi bil takoj odpuščen vsak (če že ne ustreljen), ki bi kakršenkoli pečat pritisnil na svoje mesto prej kot v dveh mesecih, pa tudi če bi bil to edini pečat tistega obdobja.

Domov torej nismo smeli, čeprav smo bili tu kot pomoč prijateljske dežele — imeli so nas konfinirane na gradbišču, na katerem je bilo vse postorjeno in dograjeno in s katerega so naši črni delavci že zdavnaj odšli, in pomagala nam ni nobena prošnja in zahteva in tudi ne to, da smo končno prišli kot svobodni državljani neke druge dežele in smo izpolnili vse, kar smo bili dolžni izpolniti po pogodbi (in več). Prijateljski dopisi iz naše delovne organizacije doma so se izgubljali v pisarniških labirintih, uradno pa niso mogli ničesar zahtevati, ker tudi mi nismo bili uradno zaprti ali konfinirani ali kako bi temu rekel. Uradno smo še zmerom delali vodno črpalko na Cuanzi in vodni stolp v Cateteju, dokler ne bo določen dan, ko ju bomo izročili Dos Santosu, da bo v Cateteju odprl pipo, iz katere bo pritekla voda, bistra kot solza, in bo lahko sam Dos Santos popil nekaj kapljic, ne da bi mu bila spolznila živa riba v želodec. Ko se bo to zgodilo, bo neki uradnik lahko na široko zamahnil z roko in prilepil pečat na neki papir (ne da bi bil ustreljen) in dobili bomo nazaj svoje potne liste, ki jih

že tako dolgo nismo videli, in bomo lahko odšli, če le ne bo kakšna nova sila ustavila tistega zamaha s pečatom; a če se bo to zgodilo, če se bo to zgodilo samo še enkrat, prisežem samemu sebi in svojim trem zajebanim tovarišem, bom ubil črnega udbovca Da Silvo, lastnoročno, s kakšno težko štango ali cevjo, brž ko se prikaže s svojim alfa romeom v našem taborišču; tega tipa, ki je uradni vodja del na črpalki, ki je študiral v Mariboru in ima menda neko diplomo, ki je ni nikoli pokazal, ki se vsak dan pripelje z alfo iz svoje vasi ali iz Luande in ni še nikoli privil enega samega vijaka v kakšno cev — je pa, kot smo se prepričali, naš gospodar, lastnik naših duš, teles in potnih listov in vrhovni padron nad njimi. Na vsako vprašanje o potnih listih se skrivnostno smehlja in pravi, da bomo že videli; najbolj pošastno je pa to, da zavija po mariborsko, kadar govori naš jezik, in moram reči, da ta dialekt potencira njegovo odvratnost — menda bi ga bolje prenašal, če bi zavijal po ljubljansko ali pa recimo po jeseniško — a tu se ne da nič storiti, dedec se je šolal v Mariboru, in to mu bo ostalo za vse njegovo črno življenje.

Mi štirje beli zamorci, ki smo se ujeli v ta pusti kraj, že drugi mesec brez dela in brez možnosti, da bi odšli domov, uradno pa vseeno ne ujetniki — smo se lahko znotraj dežele premikali po svoji volji, zato nam je dala vlada v uporabo staro toyoto, džip s trdo streho, s pogonom na vsa štiri kolesa in z menjalnikom, ki je škripaje grozil, da se bo vsak hip sesul — s tem vozilom bi lahko šli kamorkoli, pa čeprav na jug pred južnoafriške puške, tam pa seveda nismo ničesar zgubili, zato smo prepustili to Dos Santosu in Kubancem, pač pa smo se peljali nekajkrat na mesec v Luando, pogledat, če je tam kakšna naša ladja, da se oskrbimo s hrano, pijačo in cigaretami. V glavnem smo bili odvisni od teh ladij, ki so nam bile vir vseh dobrin, tudi viskija, vina in ameriških cigaret. V Luandi sicer je tržnica — ampak če bi se hranili s te tržnice, bi se nam v najkrajšem času vneli želodci in pogorelo bi nam vse črevesje od dvanajsternika do riti, da še ritne dlake ne bi ostale cele.

V taborišču nas je hranil mlad mož, ki smo mu rekli Habakuk, ki pa ni bil domorodec niti ni bilo Habakuk afriško ime, čeprav takó zveni, ampak je ime našega domačega gostišča pri Mariboru, kjer je mojster delal, preden je podpisal enako usodno pogodbo kot jaz; tukaj nam je ob rednih obrokih pekel tudi svoj kruh v kuhinjskem kontejnerju in je znal skuhati dobro kavo, ki smo je imeli neomejene količine, ker nas je z njo podkupoval in pomirjal naš gospodar Da Silva. Ta nas je imel res v pesti. Kadar smo mu bili všeč, je bilo v njegovi moči, da nam na razne načine pomaga — pri stvareh, ki so šle v dobro črpalki, in pri takih, ki so nam olajšale življenje — kadar mu pa nismo bili všeč, če smo bili samo malo uporni — pa ni mogel storiti prav ničesar, ne za nas ne za črpalko, kot da je to popolnoma naša stvar in ne pridobitev njegove domovine. Bil je član nekakšnega »komiteta« in včasih je pripeljal na gradbišče druge camarade iz drugih komitetov, ki so se hkrati z nami veselili krasnega vodovoda in čiste vode, ki je pritekala skozi filtre, še bolj pa vsega, kar so pri nas

pojedli in popili. V zameno za čudeže, ki smo jim jih pokazali, so nam sami od sebe in z otročjim navdušenjem razkazovali svoje orožje (tisti, ki so bili v uniformah) in sploh niso poskušali razumeti, da nam ni nič do pištol in šmajserjev, ne do ruskih in ne do ameriških, in da se nam prav jebe njihova železna ropotija.

Gugal sem se torej na starem stolu iz neke zapuščene šole in vlekel cigareto za cigareto, saj nisem imel drugega dela in sranje, ki me je doletelo, me je do onemoglosti besnilo. Habakuk je nekaj pripravljaval v kuhinjskem kontejnerju. Druga dva, Selim iz Duge rese in Vane iz Ruš, sta v jedilnem kontejnerju brala stripe in menda srkala mrzlo kavo iz plastičnih kozarcev. Navada, da beremo v jedilnem kontejnerju, nam je ostala iz časov, ko je klimatska naprava v njem še delovala, tedaj tam še ni bilo vroče, in če si zaprl vrata, tudi komarjev ni bilo; zdaj pa naprava ne deluje več, ker se je pokvarila, nova pa je že šest mesecev na carini, ki je ne pusti uvoziti, čeprav je domenjeno, da po našem odhodu vsa oprema s kontejnerji vred ostane vladi. Mi smo se seveda v zadnjem času popolnoma do konca naveležali njihovih čudnih postopkov in v pričakovanju, kdaj odidemo, se nam je stvar na carini popolnoma jebala; in bil sem prepričan in sem še danes, da bo naprava ostala tam na veke vekov ali pa vsaj do spremembe družbenega sistema, to je pa malo možno, saj se je ta komaj začel razraščati in krečiti s pomočjo dobrih prijateljev.

Začelo se je mračiti in pomislil sem, da bo treba kmalu prižgati luči, hvala bogu (ali Marxu, meni je vseeno — vem pa, da ne prvi ne drugi ni izumil elektrike, zlasti drugi ne), imeli smo vsaj elektriko in v ta kraj so jo napeljali prav zaradi našega vodovoda — v nobeni vasi tisoč kilometrov okrog je ni bilo, razen v Luandi (ta pa seveda ni vas, čeprav se po svojem zunanjem videzu temu bliža). Zaradi nas so imeli elektriko tudi rečni čuvaji v hiši ob reki, in to eno žarnico, ki je visela z veje debelega bao-baba na dvorišču, in drugo, ki so jo imeli v hiši, v največji, »dnevni« sobi. Pod žarnico na bao-babu so vsak večer sedeli s svojimi družinami, prijatelji iz okolice in prašiči ter kuhali svoje zvarke v kotliču nad ognjem. Imeli niso nobenih uniform, in kot se mi je zdelo, eno samo pištolo za vse tri, zato pa je bil spodaj na vodi privezan drevak s štiridesetkonjskim johnsonom, ki je bil njihovo službeno vozilo. Njihova naloga je bila čuvati reko; pred kom, nisem vedel. V reki je vsakdo lahko lovil ribe, domačinke so v njej prale in otroci čofotali — kaj drugega se ni zgodilo. Kar se je občasno res dogajalo, se ni na reki, ampak v njihovi hiši ali okoli nje — da so se namreč stekli med sabo ali pa pretepli svoje žene, pri tem pa so zganjali neznansko dosti vika in krika, da nisi vedel, kdo najbolj tuli in kruli — tepene žene, bežeči otroci ali podivjani prašiči. Sicer smo bili z njimi v dobrih odnosih; če smo jim kaj dali, so se veselili, nikoli pa niso žicali ali nas nadlegovali s čim nepotrebnim. Bal sem se jih samo prve tedne — zaradi mačet, ki so jih vedno nosili s seboj, in to ne privezanih za pasovi, ampak vedno v rokah, in za mačete smo vedeli, da so hudo orožje in da zamah pravega mojstra v hipu skrajša človeka za roko ali

nogo — tako prikrajšanih ljudi smo videli dovolj, da smo to verjeli. Žene naših sosedov so se nam ob vsakem srečanju režale in se otročje koketno obnašale, tako da se nam je zdelo, da bi se z njimi lahko pokavšali, če bi že tako prišlo; nismo pa vedeli, ali bi to skazilo naše odnose z možmi ali ne. Pri nekaterih Afričanih si štejejo v čast, če gost uporabi ženo, da se poteši, pri drugih pa ne; pri večini pa je to finančno in ne moralno vprašanje. Mi smo se dogovorili, da ne bomo izzivali usode in mačet, pa če nam bo šlo še tako slabo (in šlo nam je slabo, prav ničevno, dokler se nismo na to navadili) in navsezadnje, svojih žená nam niso ponudili, niti zastonj niti za denar, zato smo v tem pogledu raje mirovali. Vsekakor nismo bili kot Portugalci, ki so natrosili po deželi množice raznobarnih otrok, tako kot Gonçalo de Carvalho — »mož iz ognja«, kot sem ga sam pri sebi imenoval od trenutka, ko sem ga prvič zagledal, do trenutka, ko sem ga videl zadnjič. »Iz ognja« zato, ker je dobesedno prišel iz ognja — ko smo se dva meseca nazaj z našo toyoto potikali po goščavi in se ob Riu Bengu znašli sredi gozdnega požara. Iskali smo plantažo banan, ki nam jo je priporočil Da Silva. Plantažo smo res našli, vendar je bila zapuščena in vse, kar je raslo na vejah na pol suhih dreves, so bile prezrele, gnijoče grenivke. Da Silva si s tem, da nas je nategnil, ni pridobil naše naklonjenosti; trdil je, da obdelujejo plantažo nekakšni združniki iz okoliških vasi — no, o njih ni bilo ne duha ne sluha. Vse, kar smo videli živega, so bile podganam podobne živali, ki so se razbežale, ko smo prestopili rob palmovega nasada. Pod nogami smo opazili s travo preraščene tračnice ozkotirne železnice, to pa je bil dokaz, da je v resnici nekoč na tem mestu obstajala plantaža — ampak kdaj je že to bilo . . . tračnice so bile zarite v zemljo, da so bile komaj vidne, in njihova sled se je na obe strani zgubljala v neznane davnine.

Že ko smo iskali plantažo, smo nad nekaterimi predeli gozda opazili dim, za katerega pa ni bilo videti, da je na naši poti, zato se zanj nismo zmenili; nazaj grede pa nismo našli iste poti in smo šli po drugi, ki nas je ves čas vztrajno vodila v smer, iz katere je prihajal dim. Goščava je bila vsa prepletena s stezami, po katerih je lahko lezel le džip, vsaj mislili smo tako — in katerokoli teh steza je izbral Selim, ki je bil za volanom, vsaka je vodila proti dimu, ki smo ga zmerom bolj razločno videli in vohali. Izkazalo se je, da ne moremo obrniti in peljati nazaj, ker bi se džip pri obračanju kljub svojim tehničnim lastnostim po vsej verjetnosti zvrnil v eno od kotanj, poraščenih z bodičasto travo. Malo nas je preplašilo, pa ne preveč — ali kdo tako močno kuri ali je gozdni požar? Dima je bilo vedno več in vsekakor preveč, da bi bil lahko izviral iz organiziranega ognja — pa kaj? Peljali smo naprej tudi zato, ker Selim ni hotel voziti vzvratno v smer, iz katere smo prišli, češ da bi si zlomil vrat pri taki vožnji. Na obeh straneh steze so tleli šopi trave in zmerom slabše smo videli — z vsakim obratom koles smo globlje tonili v vročo meglo in kljub precejšnji hladnokrvnosti nas je skrbelo: Kaj, če pade goreče drevo čez pot? Potem si bo pač Selim že moral lomiti vrat z vzvratno vožnjo. Džip je lezel na zadimljene

grebene in padal v tleče jarke, in bila je res sreča, da je imel pogon na vsa štiri kolesa, pa tudi sreča, da se ni škripajočemu menjalniku nič usodnega zgodilo. Včasih je iz dima švignil ognjen zubelj — in kadar se je dim za nekaj trenutkov za silo razkadil, smo videli, kako so zublji lizali debela debelih bao-babov in se vzpenjali po njih h krošnjam, ki so jih že zdavnaj zapustile vse ptice.

Ampak kakor je prišlo, je tudi odšlo — še preden smo se zares prestrašili, se je dim razkadil in plameni so ostali za nami. Požar je divjal na sorazmerno majhnem zemljišču in vsaj v eno smer se ni mogel širiti — čez reko Bengo, ki se je nenadoma znašla pod nami, globoko vdrtva v kanjon, po katerem je tekla, bogato okrašena z džunglo. Pot nas je vodila naprej ob robu kanjona. Ustavili smo in stopili na plan, da si razpihamo pljuča; in da si jih ne bi razpihali več, kot je bilo nujno potrebno, smo si prižgali cigarete in hkrati odprli pločevinke s pivom, ki sicer ni bilo mrzlo, je bilo pa vsaj tekoče. Sedli smo na pragove džipa in se umirjali. Pod nami je tekla reka; za nami in ob strani je ležala čez goščavo dimna zavesa; pred nami pa se je razprostirala čistina, valovita gmajna z grmovjem in posameznimi bao-babi, vsa preprežena s potmi, ki so se prebijale skozi ostre trave in grmovja. Onkraj čistine se je spet dvigal dim, redkejši kot tisti za nami, mogoče samo dim, ki ga je prinesel veter iz smeri pravega ognja — in iz njega je sililo sonce, izredno veliko in oranžno, ki se je spuščalo k vrhovom dreves, kot da se bo napičilo nanje neznano in gromozansko nebesno telo, ki je pravkar prispelo iz daljnega vesolja.

V tistem trenutku se je prikazal fantom. Po eni od vijugavih poti je iz dimne zavesa prilezel dolg, črn avto. Počasi se je prebijal skozi rob požara, zapeljal na čistino, za hip izginil v grmovju, se na drugi strani spet prikazal in se plazil čez zadimljen, strm kucelj — takrat smo lahko videli, da je mercedes starejšega letnika, še najbolj verjetno 190 D. Spogledali smo se in rekli, he, kaj pa je zdaj to? Vstali smo s pragov toyote in stegnili vratove. Kako po teh poteh lahko vozi navaden avto, pa čeprav je mercedes? Vzpenjal se je po rahlem klancu navzgor, naravnost proti nam. Zaskrbljeno smo pogledali na pot pred džipom. Če pride do nas, kako se bosta srečala dva velika avtomobila na ozki poti? Mercedes se je bližal kot avtomobilski prikazen sredi džungle, z dimom, plamenom in oranžnim vesoljskim telesom za sabo. Za krmilom je sedel belec, moški pri petdesetih, z dolgimi, sivimi lasmi, tankimi brki in eksplozijo gub okoli oči — in ob njem in za njim na sedežih popoln otroški vrtec, sestavljen iz otrok vseh starosti in barv — belih, mešanih in črnih; obšla me je misel, da je velika sončna kroglja res vesoljska ladja, ki je prišla na zemljo, da opravi z njenimi rasami nekakšen poskus. Mercedes se je priplazil do nas, podoben krokodilu, in obstal, ko je bil deset metrov od džipa, ne da bi bilo ugasnilo razklepano rožljanje njegovega motorja. Mož je stopil iz njega; medtem ko so nas otroci gledali z odprtimi usti in velikimi očmi, je rekel; »Bon dia« in enako smo mu odgovorili: »Bon dia«. Vsi smo vedeli, da sta pred nami dve težavi; srečanje vozil na ozki poti in komunikacija med nami,

kajti naša portugalsčina je bila le malo vredna. Mož, ki je prišel z mercedesom in raznobarvnimi otroci iz ognja, je z roko pokazal na ozko pot in naš džip in privzdignil ramena, češ da ne ve, kaj zdaj. Ampak naš Selim je pokazal več prožnosti, kot sem mu je doslej pripisoval. Sédel je za krmilo toyote in jo zmanevriral v nizop jarek, tako da se ni prevrnila, mercedesu pa je skoraj popolnoma osvobodila pot. Moral bo samo previdno peljati z desnimi kolesi po robu... Toda možakar še ni sédel za krmilo svojega Noetovega vozila. Stopil je do mene, mi ponudil roko in rekel: »Gonçalo de Carvalho.« Stisnil sem mu roko in povedal svoje ime. Potem je stopil malo nazaj in pokazal proti svojemu avtomobilu; »Meus filhos,« je rekel. Mi štirje smo pokimali in nismo vedeli, ali naj se smejemo ali ne. Dva ali trije otroci so pomahali — vsega skupaj jih je bilo menda sedem. Kaj bi zdaj rekli? Portugalec je imel pred sabo odprto pot, a se je zdelo, da mu to ni všeč — da bi rad našel še kakšno oviro, zaradi katere bi lahko ostal z nami. A nobene take ovire ni bilo, tudi če si jo je želel, mu je nismo znali postaviti. Sédel je za volan svojega starega naftaša in dal v prvo. Počasi je peljal mimo nas; mercedes s trebuhom globoko pri tleh, tako da smo slišali, kako kovina drgne ob travo in prst — nenadoma zresnjeni otroci in sivolasi mož, čigar oči so tisti trenutek izražale nekaj kot izgubljenost upanje — ali pa se je meni tako zdelo. Kaj pa sem vedel o njem drugega kot to, da je Portugalec z imenom Gonçalo de Carvalho, ki je menda peljal svojih sedem otrok na sprehod po goreči džungli, da jim pokaže požar, in na tem sprehodu srečal štiri belce v toyoti, ki so očitno v goščavi izgubljali čas s pitjem piva iz pločevink. Srečali smo se, se vljudno pozdravili in šli vsak svojo pot, pa kaj?

190 D je poniknil v dim, kot da je v njem doma. Tik preden je izginil, so bili vsi otroški obrazi prilepljeni na zadnje steklo avtomobila in od velikega, zahajajočega sonca, ki je žarelo od nasprotne strani, so se njihove barve izenačile v enotnem oranžnem sijaju. Mi smo se odpeljali v svojo smer in prišli ponoči v taborišče tako utrujeni, da se nismo ne umili ne namazali s kremo proti komarjem, ampak smo legli pod brenčeče klimatske naprave v naših dveh spalnih kontejnerjih in zaspali vsak s svojo muho in muko v glavi.

Portugalca smo srečali tedaj, ko smo še delali. Kmalu potem smo dokončali zadnjo stopnjo montaže, preizkusili filtre in črpalke na reki, pognali kompresorje v Cateteju in se prepričali, kar smo se že tisočkrat — da teče iz vodovoda čista voda, nastala iz bivše umazane Cuanze, in da je s tem naše poslanstvo opravljeno. Potem smo obsedeli v našem taborišču. Pravzaprav ne takoj — najprej smo se spustili v boj za potne liste. Naši delodajalci so se neprestano izgovarjali na formalnosti, ki še manjkajo, dokler ni prišel dan, ko so nam obljubili, da dobimo potne liste »jutri«. Tedaj smo se vsi štirje napili in se ponoči pijani kopali v Cuanzi; to je bilo vse prej kot priporočljivo, ker Cuanza ni ne Sora ne Soča ne Sava, in zaradi tega smo se zjutraj zgrozili in komaj razumeli Da Silvo, ki je prišel povedat, da potni listi še niso žigosani in da bojo, če bojo, spet »jutri«. Toda ko je

prišel jutri, se je pripeljal Da Silva in prosil Selima, tako kot že tolikokrat, da pogleda, zakaj njegova alfa cuka, nato mu je Selim opravil kompleten servis motorja. Da Silva celo dopoldne ni omenil potnih listov, mi pa smo čakali, se mu smejali skozi zobe in ga nalivali z rebulo, ki smo jo dobili na ladji Ljutomer v Luandi. Tik preden se je, dobro nalit, usedel v alfo, da se odpelje, sem ga zgrabil za srajco in z glasom, ki sem ga komaj obvladal, izdaval! »Pasaportos?« Da Silva pa je rekel po naše, s štajerskim dialektom: »Boste morali kar počakati, do otvoritve.« Režeč se se je odpeljal, mi pa smo obstali v prahu, ki se je dvignil izpod koles njegovega avtomobila, sami in obupani med štirimi kontejnerji, okoli katerih so se že nabrale gore smeti, ker smo nehali skrbeti za čistočo, in izpod bao-baba pri sosedih so se nam, kot zmerom, smejali rečni čuvaji, njihove koketne žene, šestnajst otrok in krdelo prašičev; in ptice, mislim, da so bile črne čaplje, so krožile nad reko in sedale na tiste zajebane suhe veje, črne in pokončne kot paragrafi.

Naslednje tedne smo hodili na naše ladje in moledovali kapitane, naj nas vzamejo s seboj domov, pa niso hoteli tvegati sporov z oblastmi, ker gre, končno, za pomembne mednarodne zadeve in stike med dvema zelo prijateljskima deželama — in ker je sploh nemogoče vzeti štiri dedce na ladjo brez vsakih potnih dokumentov. Tudi naši trgovski zastopniki niso mogli storiti ničesar, poskrbeli so samo za to, da smo imeli dovolj viskija in ameriških cigaret, najraje originalnih marlboro v trdi embalaži. Vozili smo se v Luando in od tam telefonarili domov, naj kdo kaj stori za nas, pa ni mogel nihče ničesar storiti. Naši šefi iz TOZDA Filtri in ventili so govorili »potrpljenje« in naše žene so kolcale v slušalke in pošiljale grde besede dva tisoč kilometrov daleč po telefonskih žicah, s tem pa so nas spravljale v še večjo paniko. Da Silva je prihajal k nam bolj poredko in dotok camaradov s komitetov je usahnil, tako da ni bilo več nikogar, ki bi mu lahko pokazali črpalko in filtre. Da Silva je zmerom govoril, da bo kmalu v Cateteju slavnostna otvoritev in da bo zraven Dos Santos. Mi smo mu poslali Dos Santosa v pičku materinu, seveda potihem, ker smo se zavedali, da igra poteka v politični ureditvi, ki ne dopušča nobenih verbalnih deliktov proti državnim voditeljem, ker so ti izenačeni z bogovi.

Sedeli smo pred kontejnerji, se otepavali s komarji in težkim zrakom, kadili marlboro in camel, vlivali vase alkohole vseh vrst, brali stokrat prebrane stripe in razmišljali, kako bi se maščevali Da Silvi. Naši sosedje so se izmenično pretepali in ljubili, nam prijazno mahali in nas pozdravljali z »bon dia, camarada«, to pa nas je spravljalo v bes. Reka je molče tekla mimo črpalke, ki smo jo po zadnjih preizkusih izključili, in vsa množica naselij več sto kilometrov okrog nas, vključno s Catetejem, še zmerom ni imela pitne vode, kajti če je niso imeli tisoč let pred nami, je bilo popolnoma vseeno, ali jo zdaj imajo ali nimajo. V reki so plavale temne trume rib, ki nam jih je včasih prinesel stari ribič s sivo brado, da smo si jih spekli na žaru in jih jedli, čeprav so bile polne kosti; vendar so bile sveže čisto nekaj drugega kot posušene, ki smo jih nekoč kupili na

tržnici v Luandi in se z njimi skoraj zadavili. En sam vznemirljiv dogodek se je pripetil v vseh tednih, ko smo brezdelno čakali na otvoritev črpalke — rečni čuvaji so ubili štiri metre dolgo kačo, ki je bila debela kot prašič, in dogodek je privabil domačine iz vseh okoliških vasi, da so si prišli ogledat zver k našim sosedom. To se je razvilo v zabavo in pojedino, ki nas je stala vso zalogo vina, je bila pa ena od redkih priložnosti, da smo bili navzoči pri domači folklori — plesali so in peli in na koncu so bili vsi pijani, tako kot pri nas doma.

Kača je napravila na nas mogočen vtis in ob pogledu nanjo — bila je tako dolga kot naša toyota — sem se zgrozil ob misli, kaj bi se mi bilo lahko zgodilo, kadar sem se sam in brez vsakega orožja potikal po obali reke; vendar so mi domačini rekli, da ni v tem okolišu nobene nevarne živali. Pač, na palmah naj bi bile majhne kače, ki iz krošenj skačejo na ljudi in jih pikajo do smrti, toda ob Cuanzi, vsaj v tem delu, ni bilo nobenih palm. Potem so rekli, da je velika kača po najmanj tridesetih letih prva, ki so jo našli, in se čudili, da je zašla v ta del reke. Čudil se je celo stari ribič s sivo brado, ki je bil s petdesetimi leti najstarejši prebivalec področja — in s tem posebnost, ker doseže tolikšno starost samo vsak tisoči domačin. Večino pobereta že pred tridesetim letom bolezen in lakota, nekatere pa udarec z mačeto ali krogla iz puške. Takoj sem pomislil na našega Da Silvo — bližal se je tridesetemu letu in rad bi bil zraven, ko ga bo kdo mahnil z mačeto ali preluknjal s kroglo, saj pri njem nisem mogel računati na lakoto, ker je bil s komiteta, tisti s komitetov se pa navadno neradi pridružujejo tegobam navadnega ljudstva — niso pa tako daleč od mačete in krogle, da jih lepega dne ne bi utegnila ena ali druga doseči.

Velikokrat sem mislil na Portugalca, ki smo ga srečali v džungli, in se spraševal, kaj se je zgodilo njemu, da je ostal ob Bengu potem, ko so drugi njegovega rodu in barve odšli — in se menda zabaval s tem, da je delal otroke. Zmerom znova se mi je prikazoval črni mercedes, ki prihaja iz ognja — in sivolasi dedec, ki se je sam od sebe predstavil in potem enako kot mi ni našel možnosti za zbliznanje z belimi tujci. V nekem kritičnem trenutku razpoloženja sem rekel tovarišem, zato, da bi preprečil kakšen izgred: »Kaj, ko bi šli še enkrat na Bengo?« Šli smo še enkrat na Bengo, ne da bi iskali kaj določenega — mogoče svežo banano ali slaček mango, če bi že imeli srečo, a to ni bilo najbolj pomembno. Vendar smo bili vsi štirje zato, da KAJ najdemo — karkoli. Po glavi so se mi motale maske afriških vračev, pisano pobarvani vojaki s sulicami, črne ženske s ploščatimi prsmi in prebodenimi uhlji, odrezane človeške glave in podobna afriška šara — v dveh letih dela ob Cuanzi nisem nikoli videl ničesar takega, če odštejem veselico ob mrtvi kači, ki je bila podobna našim veselicam, samo da so bili protagonisti črni. Videl sem sicer dosti reči — pristaniške delavce v Luandi, vojake v lisastih uniformah s šmajserji, na vsakem vogalu v mestu in ob cestah, ki peljejo v notranjost, fante brez nog, ki so jim jih posekali na južnoafriški meji, da bi bili nesposobni za vojsko . . . tam so bili težki VAZI in temne volge, ki so krožili, in stotine

avtomobilov in avtobusov, ki so obstali za zmerom, ko jim je zmanjkalo rezervnih delov. Na zdravstveni postaji, ki so jo uporabljali naši rojaki, sem videl domačine, ki so obtičali za zmerom, ker ni bilo rezervnih delov za njihova pljuča, spolovila in črevesja, niti dovolj goriva za njihove želodce. Kje so maske čarovnikov, vojaki s sulicami, mogočni kralji, ki se bojujejo z levi, gole ženske s prebodenimi uhlji in ustnicami? Vem samo, kje so vojaki in kje pristaniški delavci lačno gledajo v kuhinje ladij, ki jih razto-varjajo. Ljudje ob naši reki, ki živijo v kočah iz blata in trsja, si na majhnih ogenjčkih kuhajo nekakšna zrna, podobna koruzi, v lončkih, ki so veliki kot moja dlan. Vsa družina se hrani iz enega lončka in se reži — mi pa mrko gledamo izpred kontejnerjev v afriško gmajno in rigamo iz polnih želodcev. No, tudi Da Silva je debel. Vemo, zakaj.

Pod sedeže smo potisnili dva zaboja piva v pločevinkah, Vane je pa držal viski v rokah, za sproti. Še enkrat na Rio Bengo, da najdemo nekaj, kar ne vemo, da iščemo. Vozil sem jaz sam — da bi se izživljal nad močjo dvatisočkubičnega stroja. Selim, Vane in Habakuk so se morali trdno prijeti za ročaj sedežev, da niso z glavami butali v strop, čeprav je pri toyoti te vrste zelo visok. Cesta proti Bengu je asfaltirana, ampak speljana po valovitem terenu, polnem skakalnic, ki ob primerni brzini vržejo v zrak celó težko toyoto. Pri tem je edini, ki se zabava, šofer, ker se drži za volan.

Peljali smo se skozi Catete in mimogrede pogledali vodni stolp, zbiralnik, ki je še zmerom čakal na slavnostno otvoritev. Naše cevi z reke so se stekale vanj in tu so bili kompresorji in pipe in od tod naj bi tekla voda, ki bi jo lahko pili ljudje in živali in bi hkrati namakala posušena polja, da bi iz njih že vendar spet nekaj zraslo. Toda predsednik še ne utegne. Ravna se po planu in gotovo ima mnogo pomembnejših opravil ideološke narave, preden bo lahko prišel v Catete spustit vodo iz neke pipe.

Od Cateteja smo se peljali naprej po zmerom bolj zapuščeni cesti, izmenično pili viski in pivo in mahali vojaškim stražam, ki so posejane po vseh cestah in včasih vprašajo, kdo si, večinoma pa ne. Asfalt se je začel drobiti in promet je popolnoma usahnil in z njim tudi vojaške straže. Prišli smo do odcepa v goščavo, ki ga je še zmerom označevala opozorilna tabla kolonialnih lastnikov, da je zemljišče zasebno in prepovedano nepoklicanim. Tabla zdaj ne velja več, ker je dežela svobodna, džungelsko rastlinje se lahko svobodno razvija in ga ne tlači več surova kolonialna roka. Med krošnjami dreves so frčali pisani ptiči, ki niso bile papige, in izpod koles je sem pa tja planila kožuhovinasta žival, podobna podgani in velika kot zajec, sicer pa ni bilo drugih živali; sloni, levi in podobna eksotika krasijo goščave in savane tisoče kilometrov od tod. Goščava je bila še najbolj podobna istrski gmajni, razen bao-babov, ki so bili videti zares afriški; mogočno razvejani in z debelimi debli so se zdeli trdni in neprekucljivi, v resnici so pa trhli in prhki kot stare gobe, zato jih viharji podirajo kot slamnate snope, da ležijo vsepovsod po tleh, s kvišku molečimi vejami na eni in žilami korenin na drugi strani.

Tu nekje smo zadnjič naleteli na dim; pol ure naprej se je rastlinje sesedalo v požganino, osmojena debela brez vej so štrlela iz zoglenele trave in še malo naprej so se iz tal vijugali stebrički dima, kot bi si kakšne nevidne družbe kurile ogenjčke. Kaj smo iskali?

Pod nami se je zvijala reka Bengo kot dolga, rjava kača. Do nje nismo mogli, ker je bila globoko vgreznjena v kanjon z neprehodnimi stenami. Po ožgani gmajni, ki se je tu vrinila v goščavo in jo izrinila, so se prepletale poti, ki jih je ogenj razkril in razkrinkal. Kdo jih je vrezal v to pokrajino? Menda Portugalci, ki so globoko v notranjosti krčili džunglo in pregrinjali čeznjo plantažne plahte. Kaj smo iskali? So duhovi nekdanjih vračev in poglavarjev plesali nevidni ples okoli ognjev, ki jih je pustil za sabo požar? Kje so maske, sulice, bobni iz votlih debel, gola dekleta z obroči v nosovih? Kje je Afrika? Se bo navsezadnje iz goščave spet prikazal črn vojak v lisasti uniformi z brzostrelko čez trebuh?

»Kaj pravzaprav počneš?« je čez nekaj časa vprašal Selim. Kaj sem pravzaprav počel? Vozil sem po poteh, kot bi bil v Luna parku, sem in tja, ne da bi iskal določeno smer. Selim je sicer zastavil vprašanje, ampak potem so bili spet vsi trije tiho. Šlo je tako hitro in čudno, da sem včasih zagledal na nasprotni vzpetini našo lastno toyoto, ki je bila zdaj pred nami, zdaj za nami. Predstavljal sem si, da hočem dohiteti Portugalčev 190 D. Kje so repi starega mercedesa in zadnje okno, polno otroških glav? Zavijal sem levo in desno, kakor so bile speljane poti in kakor mi je sproti prihajalo. Včasih sem zašel na stezo, ki se je končala v grmu, in sem moral nazaj. Videl sem, da moji tovariši strmijo skozi okna s steklenimi, odsotnimi očmi. Vsi smo bili že nekaj časa nekako odsotni — ni čudno. Pločevinke pod sedeži so se kotalile sem in tja in cingljale. Vsak je imel eno v roki — v drugi pa cigareto; kaj smo iskali na tem kraju, prilepljeni na svoje omamljujoče dodatke? Po dolgi vožnji smo se spet znašli na bregu reke, ampak na srečo ne tam kot prej — še zmerom je bila pogreznjena v kanjon. Rastlinje ob njej je bilo popolnoma drugačno kot v okolici, sočno in bujno, ker se ob vodi nikoli ne posuši in ne pozna letnih časov. Naša Cuanza je drugačna, teče po ravnini, med travniki, po strugi iz ilovice in oblaga z blatom vse, kar doseže okrog sebe.

Nenadoma pa smo vendarle nekam prišli; neurejeno ščavje, po katerem smo se vozili v nerazložljivi omami, se je poglelo in izginilo v tla, iz katerih se je po kratki čistini dvigal gozd visokih palm, ki so rasle precej daleč vsaksebi in v strogo urejenih vrstah; sredi med njimi je vodila pot, po širini že skoraj cesta, ravna, kot bi jo izstrelil. V gozdu je vladala pridušena modra svetloba. Čeprav so bila drevesa vsaksebi, so njihove krošnje iz širokih, ploščatih listov, sestavljale streho, ki je filtrirala zunanjo svetlobo in jo spreminjala v nekaj cerkvi podobnega — v širok, moder mir, tu in tam prerezan s snopi žarkov, ki so jih prepuščala okna v zidovih gozdne katedrale. Vsi štirje smo se spogledali, ne da bi kaj rekli, in vozil sem naprej. Kmalu smo opazili, da se v glavno cesto stekajo ožje, ampak prav tako ravne

poti, po katerih so bile speljane tračnice, tako ozke in drobne, kot bi si jih nekdo postavil zato, da bo po njih vozil vlak-igrača. Že dolgo niso bile v rabi, ker je med njimi rasla visoka sveža trava.

V nekem trenutku se mi je zazdelo, da v globini nasada med vitkimi palmovimi debli vidim ljudi. Bili so tako daleč, da to ni bilo gotovo — so ali niso? Habakuk je napejnal oči in rekel, da so. Selim je kmalu dodal, da so črnici in da imajo na glavah košare. Še malo in nekaj smo jih srečali na cesti; in ko smo peljali mimo, so nas pozdravljali z mahanjem rok. V kočarah, ki so jih nosili na glavah, so bile banane. »Našli smo plantažo,« je rekel Vane iz Ruš, kot da bi rekel, »našli smo Eldorado.« Na koncu ceste so se nam pokazale hiše in se nam bližale po ravnem drevoredu, kot bi si jih primikal z zoomom fotografskega aparata. Na sredi dvorišča sem ugasnil motor. Hiše so bile dolge, pritlične barake iz raznobarvno ometanih zidakov in so oklepale dvorišče s treh strani, medtem ko je iz četrte vdiral vanj kos gozda. Ob robu gozda, skoraj prislonjena na vogal hiše, je stala lokomotiva izpred prve svetovne vojne, obrasla z zeleno plazilko, ki jo je na štrlečem podstavku za parni kotel krasil majhen, živ, črn kozliček. Stopil sem iz avta in se obračal okrog sebe, kot da sem pristal na neznanem svetu — moji trije tovariši prav tako in videl sem, da je naveličanost izginila z njihovih obrazov. Vsak je stiskal svojo pločevinko v roki.

Domačini so sedeli na pragovih vrat, ki jih je bilo v vsakem od stranskih dveh zidov kakih deset, in se nam prijazno, belozobo režali. Videti je bilo, da gre za družine z otroki in da vsaka družina čepi pred svojimi vrati. Na nekaterih vratih so bili prilepljeni plakati s sliko Aghostinha Neta. Prek vodnjaka s klasično železno črpalko mi je neslo pogled na ford model T, v katerem je rumena psica z gobcem, koničastim kot miš, bdela nad svojimi mladiči. Raznim strojem in ozkotirnim vagonom, ki so bili, kot bi bili prišli iz sanj preteklega stoletja, ni bilo ne konca ne kraja in vsi so rabili nekemu življenju, ki je v njih raslo in se razvijalo, pa naj so bile to kure, psi, kozlički ali golobi. Dvorišče je bilo zelo prostorno in hiše dolge, preproste, pravokotne gradnje, razen tiste v sredini, ki je imela leseno verando s tremi stopnicami, stebri, ki so podpirali streho nad njo, in širokim vhodom v enonadstropno stavbo, nad katerim je visela težka, starinska plinska svetilka, v skladu s časom, ki je menda vladal znotraj tega naselja. Povsod okrog so stopicali črni kozlički in pujsi, zmerom navzoči, v največji bedi v predmestjih Luande in v miru revnih vasi ob Cuanzi in v Cateteju, ki naj bi kmalu naredil prvi korak v napredek nekega novega časa.

Iz smeri hiše z verando je prihajal proti nam domačin v belih hlačah in srajci, potiskanimi s palmami. Iz njegovega črnega obraza so se režale bele beločnice oči in beli zobje in pred sabo je nosil iztegnjeno roko, ki sem jo v naslednjem trenutku začutil v svoji — nežno mi jo je stresel in to ponovil pri Selimu, Vanetu in Habakuku; zaradi tega so morali odložiti pirovske pločevinke na pokrov motorja ali pa jih prenesti iz ene roke v drugo. »Bemvindos,« je rekel prijazni možak in povedal, ne da bi ga bili vprašali, da mu je žal, ker patrãua še ni, bo pa prišel vsak hip; naj kar

počakamo. Zdaj je iz nasada prišlo nekaj mladih domačinov obeh spolov, ki so na glavah nosili košare z bananami, šli so menda vsak pred vrata svojega doma in položili košare na tla, se obrnili k nam in nas pozdravili z migljaji glav in kratkimi zamahi rok. V nekaterih košarah niso bile banane, ampak mango in grenivke.

Stali smo zraven svojega džipa sredi dvorišča, ne da bi bili vedeli, ali naj odidemo ali naj čakamo in kaj in koga čakamo — dokler se nenedoma nisem spomnil na Portugalca. Zavohal sem ga, začutil sem ga! V trenutku sem vedel, da se prav v tem času nekje po gozdnih poteh plazi stari naftaš s svojo otroško posadko in Gonçalom de Carvalhom, in da se bliža temu kraju zunaj časa, kjer ga čakajo štirje beli tuji iz toyote, ki v goščavi ob Bengu upravljajo čas s pitjem červeje iz pločevink. Mož v belih hlačah je še zmerom stal zraven nas in se smehljaj. Stegnil sem se v džip, potegnil izpod sedeža pločevinko in mu jo ponudil. Navdušeno je pokimal, jo odprl in naredil požirek. Takoj nato je nekaj podobnega, a v večjih razsežnostih, prišlo Selimu; z vlekel je cel zaboj izpod sedeža, ga položil možakarju pred noge in namignil, naj da pivo še drugim. Dva moška sta vstala s svojih sedišč, prišla zraven, se zahvalila in odnesla pivo k enim od vrat. Nobenega tekanja in naglice zaradi našega darila niso pokazali, samo sem pa tja je kdo prišel do zaboja, nam pokimal, vzel eno ali dve pločevinki in šel nazaj na svoje mesto, kjer je ponudil pivo ženskam in otrokom.

Sedeli smo na pragovih džipa in čakali. Črni prašički so se nam obotavljivo približevali, ko so premagali strah, in nas opazovali izpod poklapanih ušes, kot bi želeli, naj jim vse skupaj razložimo. Čez približno pol ure smo zaslišali iz smeri palmovega nasada razklopotan zvok naftnega motorja in tako smo spet srečali Portugalca iz ognja, Portugalca, ki je živel na plantaži blizu reke Bengo, v svoji goščavski oazi, daleč stran od gibanj postrevolucijske dežele, čeprav se je v tej revoluciji sam bojeval na njeni strani — čeprav je pozneje, pozno zvečer, na verandi, ki jo je osvetljevala plinska luč, priznal, da to ni bila popolnoma prostovoljna odločitev, ampak po svoje tudi volja usode, ki ga je napeljala na to, da je kot plantažni oskrbnik Pedra Antonia Vieire, gospodarja plantaže in lastnika nepreglednega teritorija neizkoriščene džungle, pokavsaj njegovo ženo in ji naredil otroka; zaradi tega je v vrvežu ob begu družine Vieira ostal tako rekoč na cedilu, ker ga iz zamere niso vzeli s seboj — sam v pristanišču, iz katerega so vse ladje, ki so še mogle, zbežale in v kratkem je pokalo z vseh strani. Bil je brez denarja, ker ga je družina Vieira tudi popolnoma okradla — imel ni ničesar materialnega, razen obleke — in črnce in otroke s haciende, in tako je dobil v roke puško in se postavil na stran MPLA, ki so jo tedaj že bolj ogrožali domači nasprotniki kot kolonialisti, kar je v navadi v revolucijah. V rokah je imel puško naše izdelave, ki jo je pripeljala naša ladja. Pozneje jo je zamenjal za sovjetsko brzostrelko.

Tako je bilo to — sedeli smo pod plinsko lučjo na verandi, na sedežih vseh vrst, od katerih je bil najbolj gosposki gugalnik, ki sem si ga sam

prilastil in se je svoje dni v njem gugala dona Ana Maria Vieira, trikrat noseča s soprogom in enkrat z oskrbnikom, zaradi česar ji ni bilo težko pustiti četrtega otroka v džungli (je bila že takšna ženska), tako da zdaj krasi Gonçalovo otroško zbirko med barvastimi otroci tudi bela punčka s pšeničnimi lasmi. Ko se je pokanje umirilo, se je Gonçalo vrnil na plantažo iz več razlogov; ker ni imel sredstev, da bi bil odšel; ker je bil v Angoli rojen, torej Portugalska sploh ni bila njegova prava domovina; in ker si je kratko in malo želel vrniti k svojim otrokom in črncem, ki jih je vihra osvobodilnega boja pustila ob strani na oddaljeni plantaži. Za nagrado, ker se je bojeval z revolucijo, so mu dali mercedes (ta takrat še ni bil tako star), enega od mnogih avtomobilov, ki so po begu Portugalcev ostali brez lastnika, in Neto se mu je ob reki priložnosti osebno zahvalil. O njem vse dobro, je rekel Gonçalo, vse dobro — škoda, da je potoval v Moskvo.

Torej smo sedeli s Portugalcem na verandi osrednjega poslopja haciende in Gonçalovi črni tovariši so pod stopnice prinesli roštilj in na njem pekli različne iz kozličjega mesa. Njihovi beli nasmehi so se svetlikali iz temnih kotov verande in bleščeče, dobrovoljne oči so nas otročje radovedno opazovale iz kroga ob ognju. Modri mož, ki si je v afriški goščavi ustvaril svoj svet, je imel na pretek portugalskega vina, in to vino je mehčalo moje telo in moj pogled, tako da je ležalo v gugalniku v vsej slasti razpuščenosti, drugo pa prikazovalo sliko iz neverjetnih sanj, zaradi katere sem mislil, da je bilo to tisto, zaradi česar sem norel z džipom po goščavi, med reko in pogašenimi požarnimi ognji. Opazil sem, da še nikoli nisem tako dobro razumel portugalsčine — ali pa je Portugalčeva zgodba prehajala vame, ne da bi mi bilo treba razumeti posamezne besede. Mi štirje na žalost nismo bili bivši — in izjemoma priljubljeni — oskrbniki bivše plantaže, da bi se vrnili nanjo in si na njej ustvarili svoj utopični svet — bili smo samo bivši graditelji vodne črpalke na blatni Cuanzi, že popolnoma odtujeni od svojega dela in svojega izdelka — že nekaj časa neprostoovoljni prebivalci naselja železnih kontejnerjev, sicer opremljeni z elektriko in s klimatskimi napravami, ampak brez palm, brez žensk in brez otrok, ki bi nam mogoče dajali smisel za ustvarjanje svojega sveta — tukaj. Lahko Gonçalu de Carvalhu, ki je bil tu rojen, ki je dodal svoj delež revoluciji in mu ni bilo treba ničesar zapustiti. Ampak Portugalcec je rekel — vseeno ni lahko, ni tako, kot je videti. Veste, včasih pridejo ljudje z VAZI, pripeljejo se po tistih poteh, ki jih vi že poznate, s seboj prinesejo knjige in revolverje — BIBLIJO IN MEČ — v knjige gledajo in se nad njimi posvetujejo, obhodijo mojo plantažo, trgajo posamezne sadove z vej in jih poskušajo s takimi obrazi, kot da se jim na mojih sadežih nekaj gnusi, čeprav so v resnici najboljše vrste, nikjer v deželi ni boljših; potem zmajujejo z glavami, vabijo moje črnce nekam v stran in z njimi govorijo in potem jih zmerom nekaj prostovoljno odide z njimi, drugi so pa še dneve po obisku prestrašeni. Tako je to, amigo. Pa kdo so to, vprašujem. Pustimo to, odgovarja Portugalcec. Njegov obraz se je umaknil v notranjost svoje osebe, samo gube so ostale na njem. Roko je držal na črni kodrasti glavi dečka, ki mu je čepel

pri nogah in je bil mogoče eden od njegovih, mogoče pa tudi od mnogih s haciende.

Tako je bilo s tem Portugalcem, ki se mi je zataknil v glavi kot koščica v grlu — z Gonçalom de Carvalhom, ki smo z njim popivali na verandi starinske hiše, med lučjo plinske svetilke in ognja, s kozlovskimi raznjiči med zobmi, polnimi košarami sadja ob nogah in s portugalskim vinom, ki se nam je po vseh pravilih mešalo s krvjo. Prespali smo pri njem. Za verando se je skrivala hiša, ki je bila večja, kot je bila videti na prvi pogled. Imela je mnogo sob, ki so skozi prah in pajčevine razkazovale nekdanje zmerno razkošje in, priznajmo, starinski okus bivših lastnikov. Hiša je nekoč imela elektriko, zato je bil ob moji postelji radijski sprejemnik in na stropu žarnice, čez katere so bili poveznjeni pošastni, komplicirani lestenci, po katerih so lezli hrošči in majhni črni kuščarji. Taka je bila ena od sob za goste. Otroci so imeli lepše, snažne sobe, za katere je skrbelo nekaj žensk iz naselja. Ko nas je Gonçalo polegel v zaprašene postelje in žimnice na tleh, se je vrnil na verando in menda dremnil v usnjenem fotelju, iz katerega je na vseh koncih štrlela žima — ali pa sploh ni dremal, ne spal, ampak gledal v svoj svet, za katerega se je bal.

V isti sobi z mano je spal Habakuk, na žimnici na tleh, in ko sem ponoči vstal, da grem ven scat, sem moral stopiti čez njega in gledati v njegove široko razprte in plahutajoče nozdrvi. V nasprotju z mojim pričakovanjem na dvorišču ni bilo vse mirno, ampak so po njem hodile v vse smeri posamezne sence; v mlačni svetlobi, ki jo je nekje za krošnjami palm ustvarjal mesec, sem razpoznaval ženske in moške obraze, in zdelo se mi je, da so namazani z barvnimi vzorci. Prazgodovinski stroji, posejani po prostoru, so dihali in z vseh strani dvorišča je prihajalo do mene sopenje, škripanje in šuštenje neznanih izvorov. Čez dvorišče se je peljal nekdo na kolesu. Ob ugašajoči žerjavici so sedele ženske z golimi prsmi in gledale vame. Ozrl sem se na Gonçalesa, ki zares ni spal; ko je videl, da gledam vanj, mi je pokimal. Njegovi dolgi lasje so bili čisto beli, oči je imel pa skrite v senci čela in košatih obrvi, tako da sem namesto njih videl samo črne vdolbine.

Obrnil sem se nazaj k vratom in zagledal na pragu velikega zelenega kuščarja. Čeprav sem jih videl že dosti in so popolnoma nenevarni, se nisem mogel odločiti, da bi stopil proti njemu in ga spodil. Kuščar bi pred menoj lahko pobegnil v notranjost hiše in splezal na Habakuka, ki je ležal na žimnici blizu vrat, in ta bi lahko zakričal, jaz sem se pa bal, da ne bi pretrgal skrivnostnega gomazenja na dvorišču, kot bi se hotel po vsej sili obdržati v zanimivih in napetih sanjah. Kaj se pravzaprav dogaja? Bojo maskirani vrači zaplesali svoj ples urokov in bojevniki s sulicami pozvali na boj? Na strehi toyote se je nekaj grbilo in iz nerazpoznavne oblike neke živali so se svetile oči. Kuščarja nenadoma ni bilo več med vrati. Vrnil sem se v sobo in legel nazaj na posteljo, oblečen, kot sem bil ves čas. Lestenc na stropu se je vrtel in žarnica je medlo utripala, čemur sem se čudil, saj na haciendi vendar ni bilo več elektrike . . . Stopil sem na posteljo,

da bi se dotaknil žarnice, pa je ob prvem dotiku padel majhen kuščar z lestenca na posteljo in zbežal čez sprhnelo odejo, kot bi mu gorelo za repom. Od blizu sem seveda videl, da žarnica ne gori. Spet sem legel. Starinski predmeti v sobi so se nagibali naprej, kot da bojo padli. In ves čas šumi z dvorišča. Kaj se dogaja zunaj na dvorišču? Ali Gonçalo vodi kakšne skrivnostne obrede? Pogled na Habakuka me je malo pomiril, ležal je na hrbtu, spal in se ni menil za nič. Tudi iz sobe, kjer sta spala Vane in Selim, ni bilo slišati ničesar. Trudil sem se, da ne bi gledal vrtečega se lestenca, zato sem na silo mižal. Ampak če sem mižal, so se nadme sklajnale divjaške maske, obrobljene s perjem, in po zraku so frčali temni ptiči in iz daljav sem slišal kričanje; iz obeh kotov oči so vdirali v maske in ptiče plameni, zato nisem vzdržal več z zaprtimi očmi, pogledal sem in ugotovil, da v sobi ni več temno, da je kvadrat okna medlo moder in da zunaj slišim brnenje avtomobilskega motorja ali celo več motorjev. Tudi Habakuk se je dvignil na žimnici in gledal proti vratom. Slišala sva govorjenje, ki je občasno prehajalo v vpitje. Bil sem težak, kot da je nekdo čez noč obesil name dodatnih dvajset kil in sem z neprijetno muko spravil s postelje na tla svoji dve obteženi nogi. V tistem je bil moj tovariš že pokonci in iz sosednje sobe sta prišla Vane in Selim, z zmečkanimi srajcami in zrahljanimi hlačnimi pasovi, ki sta si jih ravno popravljala. Stopili smo k vratom; in ko sem dojel, kar sem videl, sem lahko samo nemočno zavpil; »Oh — ne!« Na dvorišču so stali trije ali štirje VAZI in množica vojakov s kratkimi brzostrelkami ob trebuih. Prebivalci plantaže so bili natrpani v tesen krog, v katerega so iz uniform drezale grde cevi. Portugalec je bil obrnjen z obrazom proti VAZU in naslonjen nanj, roki je držal nad glavo, dva vojaka pa sta po vseh policijskih pravilih plezala po njem s svojimi krempljastimi črnimi prsti. V tistem trenutku so nas vojaki zagledali in se našobili od začudenja, ker niso vedeli, da v hiši spijo neki zmečkani belci — potem je neki oficir zavpil in trop vojakov se je pognal v tek proti nam, s cevmi usmerjenimi na nas; in ko sem to videl, so se vse maske in vrteči lestenci in zeleni kuščarji in dihajoči stroji pretekle noči zrušili name in noge so se mi tako zašibile, da sem klecnil na eno koleno in bi bil menda padel, če me ne bi bila Vane in Selim ujela; kajti še nikoli niso bile cevi te vrste uperjene vame. Znašel sem se med cevmi, po katerih se je pretakala voda, moj vic so bile črpalke, filtri, ventili, pipe, tesnila, sifoni — ki niso imeli nobene zveze z ognjem iz takih kratkih, črnih — jaz bi to vse pogasil, pogasil!

»Strezni se, mi smo vendar vladni uslužbenci,« je rekel Habakuk. In to je bilo res. Stali smo pod vodnim zbiralnikom v Cateteju, oblečeni, kolikor smo zmogli spodobno, in gledali, kako je iz množice camaradov izstopil visok funkcionar vlade, ki je nadomeščal Dos Santosa, ker ta ni utegnil — in odprl pipo, ki mu jo je pokazal Da Silva. Iz pipe je pritekla srebrno lesketajoča se voda in ob njej so se zvrstili camaradi v civilu in v uniformah, jo zajemali v dlan, pili in zadovoljno prikimavali, dokler se ni nekdo spomnil in prinesel kozarca, nato so se vsi še enkrat zvrstili ob kozarcu,

ki ga je polnil in podajal Da Silva. Navdušena množica, ki jo je vojaška policija držala v primerni oddaljenosti, je ploskala in vzklikala. Medtem ko sem se rokoval s funkcionarji, sem gledal skozi stolp vodnega zbiralnika, kot da ga ni tam, in videl v daljavi dolgih dni, ki so pravkar minevali, ogenj, ki je planil na haciendo, izvotlil notranjost opečnatih hiš, podrl verando s stebri in streho, pogoltnil prazgodovinsko pohištvo, raztalil starega 190 D in preselil Gonçala de Carvalha iz njegove utopije nazaj v ogenj, iz katerega je prišel, medtem ko so se njegovi črnci in otroci, tudi tisti njegovega semena, smeli razkropiti po goščavi. »Požrla je še enega svojega otroka,« sem rekel tistemu, s katerim sem se ravno rokoval, ki me pa ni mogel razumeti, ker sem govoril v svojem jeziku.

Kako čas dolgo mineva in hitro mine! Že nekaj dni potem sem sedel na svojem domačem balkonu v stolpnici, se gugal na zadnjih dveh nogah stola, kadil filter 57 in gledal golobe, ki so se spreletavali med balkoni in strehami sosednjih blokov po zmerom istih zračnih poteh, kot bi jim jih kdo predpisal in vrisal v nebo.